

Володимир М. Мороз

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКИ РОСІЙСЬКОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ: ОСОБЛИВОСТІ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

У статті проаналізовано загальні характеристики російської моделі управління та з'ясовано напрями їх кореляції з категоріальним змістом тлумачень ефективності та результативності. Крім того, обґрунтовано припущення про існування певних суперечностей у перспективі функціонування та розвитку об'єктів управління в межах існуючої управлінської парадигми. Наведено висновки щодо ступеню відповідності російської моделі управління основним принципам ринкової системи господарювання.

Ключові слова: ефективність; результативність; управлінська модель; суб'єкт (об'єкт) управління.

Табл. 2. Літ. 15.

Владимир М. Мороз

РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ КАК ХАРАКТЕРИСТИКИ РОССИЙСКОЙ МОДЕЛИ УПРАВЛЕНИЯ: ОСОБЕННОСТИ ПОЗИЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ

В статье проведен анализ общих характеристик российской модели управления и выявлены направления их корреляции с категориальным содержанием определенных эффективности и результативности. Кроме того, обосновано предположение о существовании определенных противоречий в перспективе функционирования и развития объектов управления в рамках существующей управленческой парадигмы. Приведены выводы относительно уровня соответствия российской модели управления основным принципам рыночной системы хозяйствования.

Ключевые слова: эффективность; результативность; управленческая модель; субъект (объект) управления.

Volodymyr M. Moroz¹

EFFECTIVENESS AND EFFICIENCY AS THE CHARACTERISTICS OF RUSSIAN MANAGEMENT MODEL: FEATURES OF POSITIONING AND DEVELOPMENT

The article analyses the key features of the Russian management model and the areas of their correlation with categorical interpretations of the meaning of efficiency and effectiveness. In addition, the article presents an assumption on the existence of certain contradictions in the operation and future development of management objects within the existing management paradigm. Conclusions about the level of compliance of Russian management model to the fundamental principles of market economic system have been made.

Keywords: efficiency; effectiveness; management model; subject (object) of management.

Постановка проблеми. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр. (далі – Програма), зміст якої було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 №187, передбачає проведення структурних змін в економічному та соціальному житті країни шляхом підвищення ефективності державного управління, модернізації базових галузей економіки, формування сприятливого економічного середовища для розвитку

¹ National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.

бізнесу та приватної ініціативи [1]. У межах цієї Програми законодавець звертає увагу саме на «ефективність державного управління» як напряму діяльності держави (органів державної влади), що забезпечує не лише узгоджене функціонування основних підсистем суспільства, а й сприяє узгодженню інтересів (соціально-економічних, суспільно-політичних, духовних тощо) основних учасників суспільного розвитку (особистості, суспільства та держави). Разом з тим, у згаданій вище Програмі категорія ефективності не обмежується виключно проблематикою державного управління, а зосереджується, у тому числі на: формуванні ефективної економічної бази для соціальних перетворень; підвищенні ефективності державних видатків та ефективності їх адміністрування; підвищенні ефективності управління державними енергетичними компаніями; ефективному функціонуванні реального сектору економіки та розвитку підприємств після їх приватизації; формуванні ефективної нормативно-правової бази; підвищенні ефективності роботи спільних міжурядових комісій із співробітництва та ефективності використання кредитних ресурсів міжнародних фінансових організацій тощо. Цілком очевидно, що проблематика ефективності та результативності дій суб'єктів державно-управлінських відносин щодо активізації розвитку економіки України, не вичерпується наведеними напрямами. Наприклад, Програма економічних реформ «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», зміст якої було розроблено Комітетом з економічних реформ при Президенті України, визначає більш конкретний перелік відповідних напрямів. Слід звернути увагу, що обидві наведені вище програми як основний об'єкт підвищення ефективності визначають саме державне управління зі всією множиною його багатогранного змісту.

Проблематика ефективності розвитку економічної системи та її основних об'єктів постійно перебуває у межах кола наукових інтересів дослідників. Серед останніх науково-комунікативних заходів, тематика яких тим чи іншим чином була спрямована на пошук механізмів ефективного розвитку соціально-економічної системи суспільства, промислових підприємств, територій, галузей тощо, слід виділити: Міжнародну науково-практичну конференцію «Ефективне управління економікою: процеси, явища, ризики» (13–14.06.2014 р., м. Черкаси – Черкаський державний технологічний університет); Міжнародну науково-практичну конференцію «Пошук ефективних механізмів господарювання в контексті сучасної економічної теорії» (30–31.05.2014, м. Одеса – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова); VII Міжнародну науково-практичну конференцію «Сучасна економічна теорія та пошук ефективних механізмів господарювання» (14–15.03.2014, м. Сімферополь – Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського). Серед найбільш очікуваних науково-комунікативних заходів, тематична спрямованість роботи яких буде присвячена розгляду відповідної проблематики, слід виділити II Міжнародну науково-практичну конференцію «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (14.11.2014, м. Запоріжжя – Класичний приватний університет). Таким чином, що питання ефективності у тому чи іншому контексті прояву свого складного та багато-

гранного змісту є актуальним та значущим напрямом в організації наукових пошуків.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження питань взаємозв'язків змісту категорій «ефективність» та «результативність», так само як й існування певних протиріч між ними, не є принципово новим напрямом в організації наукових досліджень. В основу сучасних наукових розробок зазначеної проблематики було покладено праці С. Брю [9], А. Вайнінга [3], К. Вайса [2], Д. Веймера [3], П. Друкера [7], К. Макконелла [9], В. Нордгауза [14], П. Самуельсона [14] та багатьох інших відомих вчених. У контексті порушеної проблематики заслуговують на увагу наукові публікації Н.Е. Аванесової [6], Ю.В. Гончарова [4], А.Г. Гончарука [5], В.А. Гросул [6], Я.В. Догадайло [15], М.О. Кизима [15], О.І. Момота [10], С.В. Мочерного [8], Н.Ю. Подольчака [11], В.В. Прядко [12], К.С. Салиги [13], О.В. Скачкової [13], О.М. Тищенко [15] та багатьох інших дослідників.

Не дивлячись на достатній рівень наукового опрацювання відповідної тематики, питання особливостей прояву місця та ролі ефективності та результативності у межах змісту тієї чи іншої моделі управління, з огляду на складність та багатогранність свого можливого прояву, залишаються відкритими для подальших наукових розробок.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей позиціонування змісту категорій «ефективність» та «результативність» в контексті теорії і практики функціонування російської моделі управління, а також з'ясуванні її відповідності основним принципам розвитку ринкової економіки.

Основні результати дослідження. Вище ми звернули увагу на той факт, що дослідження змісту категорій ефективності та результативності не є новим напрямом в організації наукових пошуків. Основні підходи до тлумачення відповідних категорій подано у табл. 1 та 2.

Таблиця 1. Зміст категорій «ефективність» в контексті наукових поглядів вчених-економістів, авторське групування

№	Автор визначення	Визначення
1	А.Г. Гончарук	ефективність виробництва зазвичай пов'язують з його метою й розуміють як результативність, повноту досягнення мети, співвідношення отриманого результату й витрат [5, 8]
2	С.В. Мочерний	ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [8, 508]
3	Н.Ю. Подольчак	поняття «ефективність», яке характеризує досягнення балансу, рівноваги між протилежностями із урахуванням інституційних обмежень та часових меж. В економіці ефективність найчастіше асоціюється з оптимальністю дій, способів, механізмів реалізації або станом суб'єкта за наявності альтернатив та проявляється через співвідношення між метою (цілями) та одержаними результатами, затраченими ресурсами, обставинами зовнішнього середовища, а також часовими межами [11, 8–9]
4	П. Самуельсон, В. Нордгауз	економічна ефективність означає отримання даного обсягу продукції при найменших затратах рідкісних ресурсів, причому як продукція, так і ресурси вимірюються у вартісному виразі [14, 359]

Таблиця 2. Зміст категорії «результативність» в контексті наукових поглядів вчених-економістів, авторське групування

№	Автор визначення	Визначення
1	В.А. Гросул, Н.Е. Аванесова	результативність відображає ступінь досягнення запланованих показників або поставлених цілей, а ефективність – це поняття, що характеризує позитивну динаміку розвитку суб'єкта [6, 234]
2	П. Друкер	результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей; «результативність» (effectiveness) означає «робити правильні речі», а «ефективність» – «робити речі правильно», тобто «результативність» і «ефективність» пов'язані між собою, а саме: визначають правильний цільовий орієнтир діяльності суб'єкта; намагаються досягти встановленої цілі (досягти орієнтир) з використанням мінімальної кількості ресурсів [7]
3	О.І. Момот, А.О. Демченко	результативність – певний показник деякого процесу, показник того, що в кінці процесу виходить щось, заздалегідь заплановане. Під результативністю організації розуміється її здатність досягти встановлених зовнішніх цілей, націленість на те, щоб усі її організаційні рішення і дії відповідали критеріям, встановленими зовнішнім середовищем [10, 209]
4	О.М. Тищенко, М.О. Кизим, Я.В. Догадайло	під результативністю розуміють загальне якісне явище, яке характеризує підсумок за всіма показниками функціонування підприємства і визначає потенціал подальшого розвитку [15, 46]

Проблематика порівняння змісту категорій «ефективність» та «результативність» не є предметом нашої безпосередньої уваги, а отже вважаємо за можливе залишити тлумачення наведених вище визначень поза межами наукового аналізу, хоча, безумовно, розуміння їх змісту є обов'язковим кроком у досягненні визначеної нами мети.

Україна є однією з небагатьох країн світу, на території якої не лише функціонують, а і здійснюють одночасний розвиток одразу дві моделі управління, в основу змісту яких покладено європейські та російські традиції публічного і ділового адміністрування. Нагадаємо, що у межах економічної наукової думки переважна більшість дослідників виділяє європейську, американську і японську моделі управління. Останнім часом все частіше науковці виокремлюють на рівні самостійної моделі управління ще і російську, яка за принципами своєї організації та практикою безпосередньої реалізації суттєво відрізняється від вище згаданих управлінських моделей, а отже заслуговує на окремий напрям наукових пошуків. Зважаючи на той факт, що формування традицій національної системи управління відбувалось під домінуючим впливом саме російської моделі менеджменту, вважаємо за необхідне розглянути її основні характеристики та визначити напрями їх кореляції з наведеними вище концептами визначень ефективності та результативності.

За результатами проведеного аналізу змісту російської моделі менеджменту нами були визначено такі її основні характеристики:

- акцентування уваги на результативності діяльності організації в цілому та суб'єктів і об'єктів управління безпосередньо;
- ефективність діяльності не є першочерговим критерієм в оцінюванні результатів функціонування системи управління;
- використання традиційних засобів та методів управління;

- порівняно низький рівень конкуренції між учасниками соціально-трудових відносин;
 - суб'єкт управління допускає певний рівень самостійності об'єкту управління при виконанні останнім службових обов'язків та доручень;
 - порівняно легка адаптація до нових умов організаційної діяльності без зосередження уваги на дрібницях; відкритість для інновацій;
 - діалектичне поєднання несумісних характеристик у межах одного суб'єкту (об'єкту) управління, тобто наявність так званої поляризованої дихотомії;
 - обмежена продуктивність традиційної системи цінностей; визнання авторитету іншого;
 - зосередження всієї повноти влади та рівнів компетенції на вищому рівні організаційної ієрархії; жорстка регламентація ієрархічних рівнів;
 - суперечливе поєднання колективної відповідальності у межах компетенції колективу з індивідуальним позиціонуванням особистості;
 - здатність до прийняття корпоративної культури інших суб'єктів управління;
 - активне використання суб'єктом управління послуг так званих спостерігачів;
 - неконфліктне ставлення до учасників соціально-трудових відносин (членів організації та партнерів) за умови їх лояльного ставлення до організації;
 - абстрагованість суб'єкту управління від відповідальності;
 - ігнорування права та інституцій, які регламентують відповідну діяльність;
 - категоричність суджень та безапеляційність управлінських рішень;
- орієнтація на минулий досвід, а не на майбутні перспективи;
- несприйняття часу як різновиду ресурсу;
 - нерациональність в опрацюванні та прийнятті управлінських рішень;
 - невпорядкованість дій тощо.

Цілком очевидно, що більшість з цих характеристик російської моделі менеджменту мають певну неузгодженість з характеристиками ринкової моделі економічних відносин, яка в контексті стратегії економічного розвитку держави розглядається як базова. Скоріше за все, ми можемо вести мову про існування конфлікту між формою та змістом, тобто обрана суспільством модель ринкової економіки не відповідає її наповненню. Ми погоджуємося, що наведене вище припущення є дещо суперечливим, хоча практика проведення економічних реформ в Україні та їх незадовільні результати досить переконливо свідчать про наявність підґрунтя для формулювання відповідного узагальнення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зважаючи на викладене вище, можемо сформулювати такі основні висновки.

1. Суперечності між формою ринкової моделі, для якої питання ефективності використання обмежених ресурсів є пріоритетним напрямом у розвитку системи і її елементів та змістом (традиціями) домінуючої на території України російської моделі управління, зосередженість якої на питаннях результативності системи є характерною особливістю у практиці її функціонування –

суттєво впливають на динаміку суспільно-економічних перетворень. Внаслідок конфлікту між формою та змістом відповідної моделі відбувається порушення законів архітекtonіки, тобто наявна інституціональна система суспільства за окремими напрямками свого прояву не відповідає змісту первинних та вторинних суспільних інституцій.

2. В основу функціонування ринкової моделі організації суспільно-економічних відносин покладено принцип конкуренції (цей принцип розглядається на рівні базової умови ефективного розвитку ринкової системи), який у межах розвитку російської моделі управління не є пріоритетним. Крім того, відсутність авторитету права, як на рівні позиціонування суспільно-економічної системи в цілому, так і на рівні безпосереднього функціонування її окремих елементів, створюють умови для поширення згаданого вище конфлікту між ідеальною формою та реальним змістом ринкової моделі. Слід визнати, що функціонування ринкової моделі у межах інституціонального середовища країн, які мають сталий рівень розвитку ринкових інститутів, також не є бездоганним та таким, що забезпечує безконфліктне узгодження політичних, економічних і суспільних цілей держави та суспільства з індивідуальними цілями суб'єктів суспільно-економічних (соціально-трудових) відносин. Разом з тим, зміст та практика функціонування управлінських моделей таких країн в цілому не суперечать формі ринкової моделі.

3. Практика прийняття суб'єктами державно-управлінських відносин нерациональних (необґрунтованих) рішень у межах російської моделі менеджменту у поєднанні з переважною орієнтацією системи управління на минулий досвід функціонування, а не на майбутні перспективи розвитку об'єктів управління, суттєво впливають як на ефективність, так і на результативність опрацювання та реалізації управлінських рішень. Ринкова модель організації соціально-економічних, та як правило і суспільно-політичних відносин, не передбачає можливості дій суб'єктів управління, в основу яких не покладено результати всебічного аналізу можливих ризиків для розвитку об'єкта управління та прогнозування сценаріїв розвитку. Отже, маємо певну неузгодженість між базовими інституціями ринкової моделі або теорією функціонування і розвитку ринкового середовища та інститутами або практикою реалізації відповідних теорій.

4. Відносно неефективне функціонування ринкової моделі організації соціально-економічних відносин в Україні, а відповідно і низька результативність процесів трансформації суспільно-політичних інститутів та інституцій, можуть бути обумовлені у тому числі і невідповідністю змісту традиційної системи управління формі (моделі) цивілізаційного вибору України. Складність вирішення цієї проблеми полягає у тому, що на території України використовуються одночасно дві моделі менеджменту (російська та європейська), кожна з яких має не лише сталі традиції свого розвитку, а певні результати успішного використання. Крім того, слід взяти до уваги, що на рівні позиціонування (функціонування, розвитку) окремих об'єктів управління вище наведені протиріччя між моделями управління можуть бути вирішені за результатами конкурентної боротьби відповідних об'єктів за ринки сировини та збуту, в той час як на рівні позиціонування держави з єдиним інституціональним середови-

щем протистояння між моделями управління є не лише неможливим з теоретичної точки зору, а й небезпечним з огляду на практику реалізації.

5. У контексті теорії та практики функціонування домінуючої на території України управлінської моделі діалектика єдності та суперечностей змісту категорій «ефективність» та «результативність» має прояв через узгодження значущості отриманих результатів (ефектів) для розвитку системи з обсягами витрачених для цього ресурсів. На нашу думку, на етапі трансформаційних перетворень базової основи для функціонування системи (об'єктів управління) проблематика результативності повинна розглядатись на рівні основного критерію оцінювання успішності реформування системи (досягнення встановленої мети), в той час, як забезпечення етапу функціонування системи (об'єктів управління) обумовлює домінування критерію ефективності. Виходячи зі змісту вище наведеної тези, можемо визначити, що для досягнення результативності розвитку відповідної системи (об'єктів управління) суб'єкт управлінських відносин повинен використовувати метод управління, а для підвищення рівня ефективності функціонування системи (об'єктів) — надати перевагу методу регулювання. Логіка наведеної конструкції полягає у тому, що метод управління використовується суб'єктом управлінських відносин, як правило, на етапі розвитку системи, здобутки якої (отримані ефекти) оцінюються переважно за допомогою критеріїв результативності, в той час як метод регулювання використовується на етапі функціонування системи, оцінювання результатів якого відбувається за допомогою критеріїв ефективності.

Наведені вище узагальнення та висновки не вичерпують всієї складності змісту порушеної проблематики, а отже питання діалектики єдності та протиріч змісту категорій «ефективність» та «результативність» у межах теорії та практики функціонування управлінської моделі є відкритими для подальших наукових пошуків. Серед перспективних напрямів в організації наукових досліджень слід виділити перш за все ті, зміст яких пов'язано з особливостями реалізації тієї чи іншої моделі управління у межах національного інституціонального середовища. Крім того, заслуговують на увагу питання ефективності та результативності взаємодії суб'єктів та об'єктів управлінських відносин на різних етапах організаційного розвитку.

1. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 №187 // zakon.rada.gov.ua.

2. *Вайс К.Г.* Оцінювання: методи дослідження програм та політики / Пер. з англ. Р. Качука, М. Корчинської. — К.: Основи, 2000. — 671 с.

3. *Веймер Д.Л., Вайнінг Е.Р.* Аналіз політики: концепції і практика / Пер. з англ. І. Дзюби, А. Олійника. — К.: Основи, 1998. — 654 с.

4. *Гончаров Ю.В., Федоряк Р.М.* Визначення ефективності підбору персоналу // Вісник Хмельницького національного університету.— 2010.— №5.— С. 10–13.

5. *Гончарук А.Г.* Формування механізму управління ефективністю підприємства (на прикладі харчової промисловості): Автореф. дис... докт. екон. наук: спец. 08.00.04 — Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). — Одеса, 2010. — 28 с.

6. *Гросул В.А., Аванесова Н.Е.* Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства // Вісник ЖДТУ.— 2010.— №2.— С. 233–236.

7. *Друкер П.* Эффективное управление / Пер. с англ. М. Котельниковой. — М.: Астрель, 2004. — 284 с.

8. Економічна енциклопедія / Авт. та відп. ред. С.В. Мочерний. — К.: Академія, 2002. — 950 с.

9. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. Е.С. Иванова и др. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 974 с.
10. Момот О.І., Демченко А.О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці // Економічний вісник Донбасу. – 2013. – №3. – С. 207–210.
11. Подольчак Н.Ю. Соціально-економічна ефективність систем менеджменту машинобудівних підприємств: Автореф. дис... докт. екон. наук: спец. 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Львів, 2010. – 45 с.
12. Прядко В.В. Економічна ефективність виробництва: проблеми теорії та методології управління. – К.: Наукова думка, 2003. – 282 с.
13. Салига К.С., Скачкова О.В. Ефективність виробництва на рівні структурних підрозділів підприємства: Монографія. – Запоріжжя: ЗЦНТЕІ, 2008. – 218 с.
14. Самуельсон П.А., Нордгауз В.Д. Мікроекономіка / Пер. з англ. С. Панчишина. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
15. Тищенко А.Н., Кизим Н.А., Догайдаило Я.В. Экономическая результативность деятельности предприятия: Монография. – Харьков: ИНЖЭК, 2005. – 144 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2014.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26
E-mail: book@nam.kiev.ua
тел./факс 288-94-98, 280-80-66

Менеджмент: Підручник / За заг. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К.: Національна академія управління, 2011. – 656 с. Ціна без доставки – 130 грн.

Авторський колектив: М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, М.П. Денисенко, О.А. Кириченко, О.І. Соскін.

Має гриф підручника від МОН України.

У даному підручнику викладено матеріал, який дає системне уявлення щодо менеджменту. Комплекс представлених навчальних матеріалів стосується відносин управління на макро- та мікрорівні економічної системи, що дозволяє сформувати сутнісне бачення щодо менеджмент-взаємозв'язків різноманітних видів діяльності. У цілому викладений матеріал суттєво поширює теоретичні і методичні уявлення щодо менеджменту.

Підручник включає теоретичні засади менеджменту, історію його виникнення і розвитку, форми і методи документообороту при здійсненні управлінської діяльності, основи операційного менеджменту, розкриває нові тенденції у розвитку стратегічного менеджменту. Містить також менеджмент-практикум щодо основних засад управління.

Призначений для студентів вищих навчальних закладів, викладачів, аспірантів, а також всіх тих, хто цікавиться питаннями управління.